

УДК 821.161.2
ББк 83.3 (4 Укр) 1

ШЕВЧЕНКОВА ТЕОРІЯ ЕСТЕТИКИ І ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ* (за статтею Віктора Петрова)

Богдан Кузь
(1921-1998)

Дійсний член НТШ, останні роки свого життя мешкав у США

На тлі умовної таємничості Т. Шевченко відображає реальність. Його схема має дефінітивну накреслену ціль: показати реальність і дошукуватись в ній джерела лиха. Все це він старається представити вірно чи фіктивно в історії минушини, тільки оформлює це своїм романтичним творенням колориту.

Ключові слова: естетика, мистецька форма, історія, романтизм.

Своєрідність творчої естетики у творах Т. Шевченка нам усім відома. Це було те палке патріотичне слово його творчої музи, що дало йому належне перше місце серед творців сучасної нам української літератури. І хоча ми тепер признаємо Т. Шевченкові заслужене перше місце, однак на підставі нової всесторонньої оцінки його творчості у всебічних аспектах слід би також згадати про вагання щодо цієї оцінки, які у свій час заіснували у колах українських літераторів в минулому і які, власне, були до цього тоді причини.

Українська літературознавча оцінка місця Т. Шевченка в національному письменстві на переломі 19-20 ст. була поділена на сторонників народництва і антинародництва. Під вплив народних ідей перші видвигали культ Т. Шевченка, старались признати йому чільне місце серед творців української літератури, яке йому, безперечно, і належало. В той, власне, час антинародники старались принизити його заслуги або навіть і заперечувати їх. На цьому тлі провадилась обширна полеміка. Відомий український критик Микола Зеров навіть не дав одного очерку творчості Т. Шевченка у своїй праці під назвою "Від Куліша до Винниченка". Насвітлюючи українську літературу 19-20 століття, Зеров вмиснево поминув Шевченка в дусі протинародницької кампанії. Подібно так зробив пізніше навіть Максим Рильський в 1941 р., коли, порівнюючи чільних слов'янських поетів, дав Т. Шевченкові аж третє місце – після А.С. Пушкіна і А. Міцкевича. Хоча на це, може, склались політичні обставини, але цей прецедент видвигнув тоді протести, проте Рильський думки не змінив; може, мотивуючи це тим, що перше місце повинно належати йому як відомому неоклясикові.

---

*Збережено стиль автора. - Ред.

У душі протинародницької кампанії подібно поступив і М. Хвильовий, що, керуючись ідеями кружка неоклясиків, видвигнув першенство в українській літературі П. Кулішеві, надаючи йому звеличування, якого не дали йому за життя. Цей погляд, звичайно, хибний, бо сам П. Куліш у ранній своїй творчості віддавав першенство Шевченкові, а щойно в пізнішій, ставши на протинародницькі рейки, заперечував навіть і те, що сам писав – змінив свої погляди щодо “своєї ранньої молодості”. ...Розуміється, він тільки підпадав під культ провідника антинародників. Тому-то і вивчення творчості Т. Шевченка було трохи гальмоване на початках 20 ст. і відносилось до його життєпису тільки і формальної аналізи його творів.

Сьогодні погляди антинародників і неоклясиків щодо творчості Т. Шевченка відійшли в забуття, як і призабулась їхня полеміка. Сучасна опінія оцінки творчості Шевченка видвигнула перспективи нової всебічної його оцінки як віщого пророка і революціонера. Під цим оглядом розглядаємо тепер творчість Т. Шевченка і ми тут, на еміграції.

Полеміка перелому 19-20 століття буде нам зрозуміла, якщо візьмемо до уваги тодішні умови і положення. Народники ставились з погордою до естетики, як і до всього, що було пов'язане з режимом. Антинародники, звичайно, думали супротивно: догоджували. Неоклясики звертали особливу увагу якраз на естетику в творчості; для них вартості визначалися літературною традицією – схоластичною підготовкою, солідністю творчого задуму, особливо зберіганням відомих поетичних віршових форм. Шевченко як поет був якраз у цих відношеннях “недисциплінований”. П. Куліш писав, що його вірші “непричесані”. Чижевський називав його віршову форму півнародною. Це тільки підтверджує факт, що їм не подобались метричні віршові форми Шевченка, що для них були чужими і непридатними під будь-яку відому тоді, за їхнім розумінням, віршову форму.

Розглядаючи творчість Т. Шевченка як маляра, бачимо в його портретах працю великого таланту. Хоча Т. Шевченко як український імпресіоніст не вийшов у ряди світових митців пензля, для багатьох його творчість має велике значення. Може, тут відобразився в ньому вплив Академії мистецтв і факт, що за своїм походженням він почувався там нижчим. Може, сама слава Брюллова вплинула на те, що Шевченко не перевищив полотен свого учителя. Характерно, що Шевченко як маляр якраз дотримувався усіх правил техніки малювання: зберігав симетрії, насвітлювання, підбір кольорів, перспективи і т.д. Тут може саме бракувало Т. Шевченкові особливої творчої незалежності, чого він не виявив, хоча творчість його і тут під митецьким оглядом дуже висока. Тому-то власне художній талант вибивається саме на вершини в поезії: тут він творить самостійно, проголошує нові форми віршування.

Шевченко як поет став новатором українського віршовництва, впроваджував народні метричні віршові форми в завершеному вигляді.

Він не витрачав часу на полемічне нехтування існуючих тоді віршових форм, навіть вживав їх, як була потреба, але часто й ігнорував та оминав їх, творячи при тому нові народні форми – т.зв. коломийкові. Цей крок був непевний і міг скінчитися невдачею “коломийкового рифмача”. Тут, власне, лише геніяльний хист і талант міг вивести і закріпити ці форми в українській літературі. І тут ми бачимо обдарованість Шевченка-поета. Тому саме народники і приймали Шевченка, бо вони бачили в його творчості генія, новатора. Сьогодні Т. Шевченко геній для не всіх, бо полемічне сторонництво щодо його творчості відійшло в забуття.

У Шевченка була велика творча сила – сила, яка диктувала йому творити саме так, як він творив. На це переконуюче вказує проф. П. Зайцев у своїх поясненнях творчості Т. Шевченка, що Шевченко творив спонтанно, що це був вияв його творчого ума, вияв його творчої музи з напередусвідомлюваною ціллю. Те, чого він не міг відтворити на папері в красках, він представляв нам у нашій уяві безмежною колоритністю своєї поезії. Це була завершеність пейзажів віршової форми. Може, якраз, якщо його життя склалось би інакше, він міг би збагатити обширніше і свою малярську спадщину, бо й тут у нього був великий хист і талант.

Шевченко вводить у літературу нову форму творчості, пов'язану з існуючими тоді романтичними теоріями: все, чого не бачить світ в реальності дня, можна відтворити і вивчити з реальності ночі – зі снів, з привидів, з життя духів. Це, звичайно, не було новим для романтиків того часу, що визнавали царство снів, але Шевченко вжив його у своєрідній мистецькій формі. Він ніби вірив у реальність снів, привидів, підсвідомих причинних чи п'яниць, не вірив в їх нереальні, химерні відхилення від життя. Так, свою поему «Сон» починає і закінчує рядками, окрашеними думками сонності, нереальності, що начебто такі сні “мають причинні або п'яниці”. Це, очевидно, він мусив зробити зі зрозумілих мотивів – щоби відхилити і частково приховати свою провину щодо змісту поеми. Отже, мотив створення поеми і її зміст має дуже мало з галюцинаціями, тут Шевченко-реаліст, противник самодержавія, противник існуючого ладу, в якому бачить і який осуджує за джерело суспільного лиха – кріпацтва.

Такий самий підхід – сні, візії, таємничість і при тому ідея спротиву тиранії – віднаходимо також у поемі «Великий льох». Поет називає поему містерією-таємничістю, що була відповідно намірам поета, бо тут він виявляє кару духів, що правила перед народом, перед нацією, виявляє глибину їхньої кари.

У поемі «Гайдамаки» дійові особи вже інші. Це – соціальні типи їхнього часу: слуга Ярема, проповідник гайдамаків Гонта, конфедерати, священник з Чигирини і т. д. – їхні діла, їхні характери показані на тлі бурі, на тлі історичного повстання – гайдамаччини. Тут відображена трагедія повстання: соціальні умови, здобутки і невдачі повстанців,

відбитий відгомін повстання на потомків колишніх гайдамаків. В поемі «Гайдамаки» діють живі істоти-люди, в поемі «Великий льох» дійовими особами є музи. Духи померлих осіб караються за свідомі і несвідомі діла живих осіб, тепер померлих.

На тлі цієї різної умовної таємничості Т. Шевченко відображає реальність. Його схема має дефінітивну накреслену ціль: показати реальність і дошукуватись в ній джерела лиха. Все це він старается представити вірно чи фіктивно в історії минувшини, тільки оформлює це своїм романтичним творенням колориту.

Про естетичність творчості Т. Шевченка можна говорити численними прикладами: всі вони зберігають поетичну оформлену цілість в його поезії і прозі.

Стаття надійшла до редакційної колегії 26.12.2012 р.

*Рекомендовано до друку академіком НАН України,
докт.філології Рудницьким Л.І. (Філадельфія, США),
докт.філол.наук, проф. Хоробом С.І.*

**SHEVCHENKO'S THEORY OF AESTHETICS
AND APPROACH TO PROBLEMI
(after the article of Victor Petrov)**

Bogdan Kuz'
(1921-1998)

Actual member NTSh, last years of the life lived in the USA

On a background a conditional mystery T. Shevchenko represents reality. His chart has a definitive drawn goal: to show reality and be found out in her the sources of misfortune. All this he tries to represent right or fictitious in history of the pas, only designs it by the romantic creation of colour.

Key words: *aesthetics, artistic form, history, romanticism.*